

DIN ACȚIUNILE MINERILOR DIN GHELAR PENTRU RECUNOAȘTEREA STATUTULUI DE METALURGI

MIHAI CERGHEDEAN

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea Curtea de la Viena a acordat mineritului transilvănean o atenție sporită. Motivele acestui interes își găsesc originea în căutările pentru noi surse de venituri mai ales după pierderea Sileziei. Atenția Vienei a fost îndreptată în principal către metalele nobile, fiind să se neglijeze producția fierului și a celorlalte minerale. Urmărindu-se obținerea unor producții cât mai mari s-au luat o serie de măsuri care vizau îmbunătățiri de ordin tehnologic și unele menite să ducă la o mai bună reglementare a situației sociale a celor cuprinși în ocupații metalurgice. „Articolele novelare” din 1747 și rescriptul imperial din 8 mai 1771 vin să reglementeze pe baze noi mineritul transilvănean. Printre alte măsuri acestea cuprindeau și dispoziții privitoare la situația socială a metalurgilor¹, respectiv privilegiile de care se bucurau aceștia.

În secolul al XVIII-lea satul Ghelar era cuprins în cadrul domeniului fiscal Hunedoara, locuitorii săi fiind în majoritate supuși ai domeniului. Denumirea față de domeniu în aceste locuri are trăsături proprii. Încă din secolul al XVII-lea obligațiile locuitorilor de pe domeniul fiscal al Hunedoarei și implicit a celor din satul Ghelar, erau mai reduse de cât pe domeniile feudale. În cazul minerilor; a lucrătorilor de la fierării, dulgherilor, purtătorilor și a altor supuși ai domeniului, erau scutiți de anumite sarcini în virtutea ocupației lor. Mai mult, mulți dintre aceștia erau plătiți pentru muncile prestate la mină sau topitorii².

În secolul al XVIII-lea și în a doua jumătate mai ales, producția fierului a sporit considerabil, ceea ce presupune angajarea unui număr mai mare de oameni, în primul rând dintre localnici. Numai din satul Ghelar la 1775 erau cuprinși în ocupații miniere peste 200 persoane din 163 de familii³. Această concentrare a unor lucrători la mină și topitorii într-o singură localitate a dus la ridicarea de către ei a problemei recunoașterii statutului de metalurgi. Ghelărenii aveau în vedere „articolele novelare” din 1747 și rescriptul imperial din 8 mai 1771 care prevedeau că pot fi considerați metalurgi cei care cea mai mare parte a anului lucrează în munci miniere și își asigură existența în principal din aceste ocupații. Metalurgii, potrivit legilor amintite, plăteau o capitație de 1 R.f. Animalele folosite în munci miniere erau scutite de impozit, de asemenea o vacă. Erau scutiți apoi de sarcinile publice ordinare și extraordinare, etc.

Demersurile ghelărenilor pentru recunoașterea statutului de metalurgi au rămas în cel de al treilea pătrar al sec. al XVIII-lea fără rezultat și atunci cu de la sine putere au refuzat să mai plătească contribuția între anii 1764—1767. Restanța s-a ridicat la suma de 655 R.f. și 4xris. În fața rezistenței lor dirze restanța a fost anulată, dar situația nu a fost reglementată și atunci între anii 1770—1773 din nou ghelărenii nu au mai plătit contribuția. Suma s-a ridicat de această dată la 1267 R.f. și 54xris. Agitația dintre ghelăreni sporind, autoritățile au fost nevoite să intervină și să cerceteze starea concretă a locuitorilor din Ghelar. În acest scop s-a întrunit o așa-zisă „comisie mixtă” formată din reprezentanți ai: domeniului, fiscului, tribunalului minier și ai comitatului. Comisia s-a deplasat la fața locului și a analizat pe baza declarațiilor situația reală notînd cele constatate într-un protocol care s-a păstrat⁴. Importanță este constatarea comisiei că, de fapt, locuitorii satului sînt metalurgi și ar trebui să beneficieze de drepturile acestora. Cu alte

1. Prin metalurgi în sec. al XVIII-lea se înțeleg aceia care se ocupă în principal cu producerea metalelor de la extracție din mine pînă la obținerea produsului finit adesea.

2. D. Prodan, Producția fierului pe domeniul Hunedoarei în sec. al XVII-lea, în **AIC**, I-II, 1950—1959, p. 63-65.

3. Arh. St. Deva, fond. Tribunalul minier Zlatna, F. 8., nr. 75/1775.

4. Idem, F. 8., nr. 75/1774.

cuvinte, în virtutea legilor contemporane, ei cea mai mare parte a anului lucrau la mină și topitorii și își asigurau cele necesare în principal din ocupații miniere. De altfel chiar Philip Kern, provizorul domeniului Hunedoara afirma: „Patres familias Gyallarienses universi continuis laboribus fodinalibus occupentur“⁵.

În satul Ghelar la data deplasării comisiei (1774—1775) existau diferite categorii sociale care sub o formă sau alta depindeau de curtea domeniului. Comisia constată însă că aceștia își îndeplineau obligațiile lor față de domeniu separat de activitatea pe care o prestau la mină sau topitorii. Ei își răscumpărau obligațiile, (atâtea câte mai aveau), trimiteau la muncă pe domeniu femeile și copiii, plăteau oameni pentru executarea obligațiilor feudale. La mină și topitorii lucrau în schimb pe plată „Oamnis complurimi Incolarum Gyallariensim quoad suam personam quo patres familias libenter pro mercede labores fodinales prosequantur et septimanatim in fodinis laborent“.

Prin urmare raportul dintre întreprinzătorul de la mină și cel care își oferă munca bucuru de bună voie (libenter) și pe plată (pro mercede) apar alte relații decât cele feudale. Chiar dacă întreprinzătorul de la mină și topitorii este tot stăpînul feudal, la 1775 în raporturile sale cu cei care de bună voie și pe plată vin să lucreze la mină și topitorii, nu mai sînt vechile relații de constringere extraeconomică. Stăpînul feudal, așa cum s-a amintit mai sus, a scutit de sarcini feudale anumite categorii de angajați în munci miniere încă în secolul al XVII-lea. E de presupus că în sec. al XVIII-lea aceste scutiri s-au extins avînd în vedere interesele domeniului în producția fierului, dependența de domeniu rămînd o dependență mult diminuată. Pe de altă parte condițiile naturale precare din zona pădurenilor îi obligau să-și completeze cele necesare traiului tocmai prin munca la producerea fierului.

Situația aceasta de lucrători continui și pe plată este de fapt presupusă chiar de prevederile legale, astfel că recunoașterea statutului de metalurgi pentru ghelăreni în aprilie 1776⁷ este o dovadă că ei lucrau la mină și topitorii cea mai mare parte a timpului și își asigurau cele necesare traiului în principal din ocupații miniere.

Extragerea și prelucrarea fierului pe domeniul Hunedoarei este atestată din cele mai vechi timpuri. Tot timpul, populația locală a fost aceea care a asigurat forța de muncă necesară de la cele mai simple operații și pînă la munca care necesita cea mai înaltă calificare. Este suficient să urmărim cîteva nume și ocupații pe parcursul a o sută de ani numai pentru satul Ghelar

	1674	1681	1692	1700	1775	
miner	Toma	Toma	Alic	Alic	Alic	2 persoane
	Lațcu	Radu	Gostean	Radu	Gostean	2 persoane
	Bălan	Gostean	Bălan	Bălan	Toma	2 persoane
		Bălan		Gostean		
Maistru topitor		Alic	Radu	Alic	Alic	2 persoane
		Sîrb	Mihăilă	Mihăilă	Radu	3 persoane
Purtători	Radu	Gostean	Radu	Gostean	Gostean	2 persoane
	Lațcu	Vlad	Gostean	Vlad	Radu	3 persoane
	Vlad	Moldovan	Toma		Vlad	6 persoane

Lista cu numele celor cuprinși în ocupații miniere din satul Ghelar nu este exhaustivă dar scoate în evidență un lucru deosebit de important; aceiași oameni, localnici, rudele sau fiii lor au asigurat în principal producția fierului la Hunedoara în cursul timpului, încît se poate vorbi de o tradiție de familie. Mai mult la 1775 din

5. Ibidem.

6. Ibidem.

7. Ibidem.

8. Ibidem, vezi și Prodan, op. cit., p. 68—71.

cele peste 200 persoane în satul Ghelar, numai 8 persoane sînt de origine străină. În dreptul lor se trece simplu „muncitor minier“. În schimb, dintre localnici sînt recrutați 8 maiștri topitori, 18 mineri, supraveghetori, metalurgiști, purtători, cărbunari etc. Prin urmare toate îmbunătățirile tehnice introduse în a doua jumătate a sec. al XVIII aveau în continuare baza în cunoștințele, în priceperea localnicilor. Munca și priceperea lor au făcut ca Hunedoara să fie principalul furnizor de fier atîtea sute de ani pentru mai toate ținuturile locuite de români.

**ACTIONS DES MINIEURS DE GHELAR POUR LA RECONNAISSANCE
DE LEUR STATUT DE MÉTALLURGISTES**

R é s u m é

Dans la présente communication, l'auteur signale l'apparition d'éléments nouveaux dans les relations de production à l'exploitation du fer sur le domaine de Hunedoara et les actions des mineurs de Ghelar en vue de la reconnaissance de leur statut de métallurgistes. Il souligne d'autre part le rôle et la continuité des habitants locaux en ce qui concerne les occupations minières sur la domaine de Hunedoara.